

Liturgie vieren met kinderen

(n.a.v. de eerste communie)

dieter.van.belle@ccv.be, januari-februari 2015

1. Het perspectief

- Zo liturgie vieren dat kinderen en hun ouders iets kunnen proeven van het geloof en van de Kerk, dat ze de ervaring opdoen te participeren aan iets...
 - = afstappen van de spectaculaire, eenmalige eerste communieviering
 - = de eerste communieviering en de zondagse eucharistie dicht bij elkaar brengen
 - = zich leren toevertrouwen aan het natuurlijke potentieel van de liturgie.

'Worden kinderen echt ingevoerd in het mysterie van de liturgie? Een uitweg kan alleen gevonden worden als de liturgie zelf weer uitgangspunt wordt, en niet een pedagogisch model... Dit betekent dat de liturgie niet vertrekt vanuit ontwikkelingsstadia, maar uitgaat van de aanwezige gemeenschap ter plekke, waarin generaties elkaar ontmoeten. Dit sluit geenszins uit dat er in het liturgische aanbod speciale aandacht voor kinderen is'¹.

- Een kans én een uitdaging voor alle betrokken partijen: kinderen en hun familie, school en parochie.

2. Wat is liturgie en hoe 'werkt' ze?

- Liturgie viert dat God naar ons toe komt. Ze viert niet het leven, wel dat *Hij* ons leven *deelt*. Zo viert de eerste communie niet de kinderen, wel dat Jezus deze kinderen bij zich laat komen, hen uitnodigt aan zijn tafel. Onze God zoekt nabijheid: dat is het grote wonder waar ons geloof over spreekt en dat de liturgie viert. Niet zozeer dat Hij bestaat, maar dat Hij in ons *geïnteresseerd* is. Vanuit de verwondering daarover (in twee tonaarden: eerbied en vreugde) speelt de liturgie haar spel.
- Van alle menselijke activiteiten benadert *spelen* inderdaad het dichtste wat we doen wanneer we *liturgie vieren*. Spelen betekent: vrij worden van een zakelijke en efficiënte manier van leven. Het is betrokken zijn met je *hele* persoon. Spelen doe je met overgave. In de liturgie worden we net als in het spel uitgedaagd om ons toe te vertrouwen aan de rituelen, de woorden en de gebaren. We zeggen er niet wat we doen, we doen er wat we zeggen. (vgl. L.-M. Chauvet).

¹ DE WIT, J., *De wereld van het kind* in LUKKEN, G., en DE WIT, J. (red.), *Het kind in het midden. Liturgie vieren met kinderen*, Gooi en Sticht, 2000, 16-24, 22.

'Liturgie vieren is verzaken aan de valse voorzichtigheid, eigen aan volwassenen, om bij alles wat men doet een doel te hebben' (R. Guardini).

'Zo hoor je vaak dat men in de mis zin en inspiratie komt opdoen om er daarna weer flink tegenaan te kunnen. Dat is echter niet het eerste doel van de liturgie: zij is er gewoon om gesmaakt te worden, om ons op weg te zetten naar de verbazing over wie God is en wat Hij aan ons doet, daar, op die plaats en op dat moment' (P. De Clerck).

- De liturgie dient tot niets. Het enige wat telt is de aanwezigheid van de A/ander, zoals bij twee vrienden of geliefden. We zijn *om mekaar* gekomen. Bijgevolg hangt de viering aan mekaar van dingen
 - die nutteloos zijn (voor degene die er op afstand naar kijkt)
 - en toch uiterst belangrijk (voor degene die liefheeft).
- Ons geloof gaat over *God die ons iets te zeggen heeft, een aanbod doet*. Liturgie is dialoog tussen geliefden.
 - God wil geen monoloog. Hij heeft het eerste woord, maar Hij wacht op ons antwoord (zie bijv. de opbouw van de dienst van het Woord).
 - De dialoog mislukt als wij van onze kant enkel onszelf willen uitdrukken (vgl. een kind in het spel). Als de viering louter zelfexpressie wordt, is ze zinloos. Ze verdubbelt dan het leven, ze giet er hoogstens een religieus sausje over, of maakt het eventjes wat spannender.
- Echt luisteren, echt ontmoeten is al moeilijk tussen mensen, laat staan met God. Gelukkig geeft de liturgie ons krachtige symbolen en rituelen, een 'huis' waarbinnen de ontmoeting kan plaatsvinden. Grote uitdaging is dat huis te leren bewonen:
 - ≠ buiten blijven dralen
 - = binnengaan, er thuiskomen met wie we zijn, met onze zorgen en vreugden
 - ≠ doen alsof jij de ontwerper of de eigenaar bent
 - = met schroom en geduld het huis betreden, het delen met velen voor en na ons.
- Het criterium bij alles wat we doen/zeggen in een viering:
nodigt het uit tot de ontmoeting tussen onszelf (de verzamelde gemeenschap in al haar diversiteit) en de Vader, door Jezus Christus, in zijn Geest?

3. Wat staat er op het spel?

- De basishoudingen van liturgie (vertrouwen, danken, luisteren, vragen,...) worden, als het goed is, thuis en op school voorbereid of verdiept. Maar ontdekken wie God is, dat gebeurt bij uitstek in de liturgie. Je maakt er mee waarover je in de verkondiging hebt horen spreken. Hoe degelijk de voorbereiding op de eerste communie ook geweest is, als de catechese niet 'waar' wordt in de viering, blijft ze zonder uitwerking. Het belang daarvan in een cultuur die niet (vanzelf) naar God verwijst, valt moeilijk te onderschatten.

- Het gaat daarbij niet om schoolse kennis, hoe belangrijk ook. Bijbelse kennis is 'kennis hebben met': omgang met een geliefde. Het gaat ook niet om catechese. Liturgie legt niet uit, ze thematiseert niet. Het 'leren' in de liturgie is een leren door de ervaring van een bijzondere ontmoeting. De belangrijke grondhoudingen van het christelijke leven leer je er door ze te *doen*:
 - leren luisteren (vgl. naar Jezus in zijn evangelie, in de gebedsstiltes),
 - tot God leren spreken in alle registers: danken (dankgebed), loven (Gloria), vragen (voorbede), smeken (Kyrie, Lam Gods)
 - zich leren toevertrouwen aan God (vgl. 'Amen' zeggen, Onze Vader, credo, handen openen),
 - Jezus volgen op zijn weg (zien (!) wat het is in de broodbreking en de communie),
 - leren hopen (vgl. 'uw Rijk kome'), ...
 - zich deel weten van een gemeenschap; zich verbonden weten met de wereld; ...
- Er zit een enorm *potentieel* in de liturgie. Als we ons toevertrouwen aan het liturgische spel, gebeuren er wondere dingen. Ons leven krijgt een nieuwe zin en betekenis. Mensen vinden er het geloof, soms letterlijk (vgl. bekeerlingen).
- Dat vraagt natuurlijk duur, herhaling. Het kan niet in één viering (eerste communie of vormsel). Vandaar het belang van
 - Ingroeivieringen
 - gelijkens tussen zondagsvieringen en de viering van de eerste communie.

4. Staat de liturgie niet te ver van ons af?

- Het zou vreemd zijn als de liturgie niet (een beetje) vreemd is! Ze draait om God die ons wil ontmoeten... In hun tegendraadsheid wijzen de Schriftlezing, de gemeenschap, de voorganger, de riten en de gebeden mij naar iemand die echt van mij verschilt en die mij iets te zeggen heeft, een plan heeft. Het heeft geen zin het vreemde daarvan weg te werken. Als je partner alleen nog maar mag zeggen wat aansluit bij jouw gedachten en gevoelens, is hij of zij dan nog je partner? Verschillend/vreemd/anders en 'waar' en 'verlossend' gaan vaak samen...
- Liturgie 'werkt' ook omdat ze niet op onze maat en op ons begrip gesneden is. Voor nieuwkomers of kinderen moeten we dus niet alles wegwerken wat volgens ons te 'moeilijk' is. Het zou wel eens kunnen dat we de liturgische verwijzingskracht neutraliseren. Of dat we hen opzadelen met *onze* complexen (bijv. rond 'God', 'Vader', een ogenblik van stil gebed, ...).
- Tragiek van een goede bedoeling: we zetten de liturgie naar onze hand omdat we er niet in geloven en omdat we haar naar onze hand hebben gezet, kan ze haar werk niet meer doen, waardoor ons wantrouwen bevestigd wordt. Echter, precies het zich kunnen toevertrouwen aan de rite schuilt de echte liturgische creativiteit².

² CHAUVET, L.-M., *Waarom liturgie onverstaanbaar moet zijn*, in *Zacheüs. Wegwijs in de liturgie* (2010, 24), 11.

5. Niet geschikt voor kinderen?

- Vieren en bidden is niet iets voor spirituele krachtpatsers. De liturgie is uit zichzelf meer kindgericht en hulpvaardig dan wij doorgaans denken.

'Evenmin als voor het spel is er voor de liturgie een diploma nodig. In wezen is ze toegankelijk voor iedereen, ook voor kinderen en gehandicapten. Waarschijnlijk staan zij van nature het dichtste bij de attitude die de liturgie vraagt' (P. De Clerck).

- Vanuit hun ontwikkeling is er bij kinderen juist een grote gevoeligheid voor die elementen die de liturgie maken tot wat ze is (en die wij als volwassenen eerder wantrouwen):
 - Gevoeligheid voor sfeer.
'Alles wat sfeer brengt: kleuren, geuren, muziek, kaarsen, gewaden... trekt kinderen aan. De sfeer in een kerk kan hen heel stil maken. De ruimte van de kerk maakt dit gebouw voor hen tot iets mysterieus. (...) Dat de sfeer kinderen aanspreekt, valt nog sterker op wanneer er in de kerk speciale sfeerelementen worden toegevoegd. Dit is bijvoorbeeld het geval tijdens de advent en de kersttijd, tijdens de goede week, bij een begrafenis of een huwelijk: licht dat gedoofd wordt, meer kaarsen, aangepaste muziek, bloemen, kleuren, geuren, wierook... Kinderen, maar ook mentaal zwakkeren, reageren daar heel duidelijk op'³.
 - Vermogen om zich in te leven in Schriftverhalen.
 - Vertrouwdheid met de taal van het lichaam.
Liturgie is samenspel van horen, zien, voelen, smaken, ruiken, bewegen. Alle zintuigen worden geprikkeld. God heeft de hele mens op het oog. Wat een troef naar kinderen toe! Hoe speel je hem uit?
 - Minder tekst, minder woorden.
 - Meer zorg voor eenvoudige gebaren die initiëren in de geloofsrelatie met Jezus. Bijv. het kruisteken de besprenkeling met water, de stilte, de kijken spreekrichting, het kussen van het altaar of evangelieboek, de kracht van het samen gezongen lied, het dragen en plaatsen kaarsen, de gebedshouding, het aanbrenge van de gaven, de vredeswens, , enz.
 - Vatbaar voor symbolen.
 - Gevoelig voor rituelen. De mens leeft ervan. De liturgie is ermee opgebouwd.
 - Gevoelig voor herkenbaarheid en herhaling. Dat schenkt vertrouwen.

³ TONNARD, K., *Plaats voor kinderen in de liturgie*, in *Zacheüs. Wegwijs in de liturgie* (2000, 14), 28.

- Gevoelig voor samenhang, voor samen zingen,...
- Dankzij die grote troeven kunnen kinderen in de liturgie vertrouwd raken met het geloof en met de gemeenschap rond Jezus. Al *doende* kunnen ze er leren bidden, ontdekken dat God een Vader is, dat Jezus in zijn Naam mensen wil samenbrengen, enz.

6. Aanpassen: wat, aan wie en waarom?

- Vooraleer we denken aan aanpassen, veranderen, schrappen, en herschrijven is de eerste vraag *of we zelf wel het spel van de liturgie willen spelen*, of we het 'huis' werkelijk willen binnengaan. Voor we gaan denken aan thema's, didactische middelen en alweer een uiterst creatieve insteek, is de cruciale vraag of de voorganger, de mensen van de parochie en van de school zelf durven 'doen wat ze zeggen', of ze zich willen toevertrouwen aan de eenvoudige maar krachtige middelen die de liturgie aanreikt. Heel wat vragen rond aanpassing worden dan al overbodig.
- Natuurlijk gaat het er niet om dat we moeten doen alsof er geen kinderen of nieuwkomers zijn. En natuurlijk zijn aanpassingen mogelijk en zelfs wenselijk. Maar *wat wordt waarom aan wie aangepast en met welk objectief?*
- Niet succes en bijval om de grote originaliteit zijn het criterium van een geslaagde eerste communieviering, *wel een beter verstaan en dieper beleven van elke eucharistieviering* bij alle betrokkenen (vgl. initiatie)⁴.
- Aanpassingen volgen dus pas na en vanuit de bereidheid om zich eerst aan het liturgische spel te wagen. We passen niet aan om alles *zo anders mogelijk* te doen, maar *om wat (nog) vreemd is beter te leren kennen*:

*'Alle aanpassingen zijn van liturgisch-pedagogische aard: men wil de kinderen tegemoet treden op hun niveau om ze binnen te leiden in de viering van het geloof. Aanpassingen beogen de brug te slaan naar de gewone viering...'*⁵.

- Daarbij wordt gestreefd naar de *actieve en bewuste deelname* van allen, ook van de kinderen⁶.
 - 'Bewust' betekent niet verstandelijk of alles uitleggend, wel dat een kind op zijn niveau kan participeren aan het grotere gebeuren van de viering.
 - 'Actief' betekent niet dat zoveel mogelijk kinderen zoveel mogelijk doen (bijv. eens aan de micro komen, of 'iets' doen aan het altaar), wel dat de uiterlijke deelname de innerlijke deelname niet in de weg staat, maar juist bevordert. Actieve deelname kan dus ook een moment van biddende stilte zijn.

⁴ Dit is ook de invalshoek van het betreffende directorium. Vgl. ICLZ, *Directorium voor de eucharistieviering met kinderen*, Licap-Brussel, 1990 (2de druk).

⁵ HERMANS, J., *Eucharistie vieren met kinderen*, Tabor-Brugge, 1987, 436-437.

⁶ Vgl. *Directorium*, 22 en 33.

7. Tips om een initiërende eerste communieviering mogelijk te maken

a) Voorafgaand aan de eerste communieviering

- Voorbereiding 'buiten' de liturgie:
 - eerste communitocht, eerste communiekoffer,...
 - op school (en/of thuis) Jezus leren kennen
 - liturgische ritens en woorden ontdekken ⁷
 - zangrepertoire van school en parochie enigszins op mekaar afstemmen

- Voorbereiding 'binnen' de liturgie: ingroeivieringen.
De parochie nodigt (evt. in samenspraak met de school) kinderen en hun ouders uit voor enkele 'gewone' zondagsvieringen waarop er wel uitdrukkelijk onthaal is van gezinnen met jonge kinderen, misschien zelfs met iets van catechese (voor of na de viering).

b) Hoe een viering van de eerste communie (of bij een andere gelegenheid) tegelijk initiërend en 'kindvriendelijk' kan worden

1) Onthaal

- De **liturgische ruimte**: is ze mooi en verwijzend (naar God, de Gastheer, niet naar de klas of de dierentuin)?
- Relatieve **rust** bewaren tot de viering start. Anders is het soms moeilijk 'keren' eens de viering bezig is.
- Een **zangoefening** met allen, kort voor de viering doet wonderen.
- Als een **volgboekje** nodig is: er zo weinig mogelijk in zetten (bijv. enkel de gezangen en enkele uit te spreken woorden). Boekjes waarin alle teksten staan, maken het samen vieren erg kunstmatig.
- De kinderen zitten op een plaats waar ze **goed kunnen zien**, zonder zelf in het zicht te zitten (niet achter het altaar en ook niet noodzakelijk allen bij mekaar).
- Zien kinderen **volwassenen** die niet gewoon surveilleren of zenuwachtig rondlopen, maar ook laten zien dat ze even goed **betrokken** partij zijn (biddend)?

2) Openingsriten

- **Intredeprocessie**: de kinderen kunnen erin meegaan (met kaarslichtjes). Voor deze en de andere processies (bij evangelie, aanbrenge van gaven) geldt –zeker als er kinderen zijn- doen! Ze brengen 'gerichte' beweging. Liturgie op zijn best.
- Een bijzonder **welkom** aan de kinderen en hun ouders. Maar niet zo dat zij in de kijker komen te zitten en de anderen toeschouwers worden. Ook zijn het niet de kinderen die de gemeenschap welkom heten, maar Jezus die de kinderen welkom heet (de voorganger).

⁷ Vgl. *Directorium* 11-12.

- Openingslied en alle andere liederen: zie eerder, aansturen op **gemeenschapszang**, zoeken naar een gemeenschappelijk repertoire. Het lied zingen is één, de wijze van uitvoeren is twee. Een lied zingen in de liturgie is **niet optreden** of opluisteren.
- **Kyrie**: kort en met zo weinig mogelijk aandacht voor de dingen die wij fout doen. Daar gaat het immers niet om.
- **Gloria**: uitbundig, gezongen, want het is een loflied over God! Waarom dan niet met gebaren erbij?
- Openingsgebed en andere **gebeden**: durven vertrekken vanuit het missaal (omwille van de thematische koppeling met de Schriftlezingen en de bondigheid) en natuurlijk hier en daar een woord of zin vereenvoudigen. Maar 'doe wat je zegt': veel meer dan de tekst zal de biddende stijl en houding van een voorganger de kinderen meebrengen in het gebed. Zo werkt liturgie.

3) *Dienst van het Woord*

- God heeft ons iets te zeggen! Dus niet de **Schriftlezing** *skippen*, maar ze bijv. vertellen, evt. lezen met meerdere lezers. Zie ook het evangelieboek voor vieringen met kinderen⁸. Opletten met hertalingen: ze zijn soms erg moraliserend.
- Wie leest? Kinderen hoeven niet aan zichzelf te verkondigen. Maar als het de **lector** is die leest: is de Schrifttekst dan voor hem al een levend Woord? Alleen in dat geval kan het dat voor de kinderen/toehoorders ook worden.
- We lezen niet van een blaadje. Het lezingenboek of **evangelieboek** drukken samen met de ambo uit Wie er zal spreken! Hoe gaan we ermee om (hoe dragen we het, waar ligt het,...)?
- '**Alleluia**' is een acclamatie en betekent 'lof zij God!'. Jezus komt bij ons om tot ons te spreken! Dus rechtstaan, met gebaren en handgeklap.
- **Evangelieprocessie** waarbij kinderen met lichtjes mee het evangelieboek begeleiden naar de ambo en het daar 'bijlichten'. Alle andere kinderen kunnen evt. ook rond de ambo komen staan om te luisteren (als dit praktisch makkelijk gaat).
- De **drie kruisjes**: opnieuw reikt de liturgie een didactische hand om ons op het evangelie te richten (hopelijk is er op voorhand iets over gezegd).
- In de **homilie** vertrekken vanuit een beeld of voorwerp (iets visueel dat bij een Schriftlezing aansluit), evt. in dialoog gaan met de kinderen.
- **Stilte** na de homilie. Best kort ingeleid. De liturgie is een zeldzame plaats waar kinderen 'stil' kunnen leren worden. Aandacht voor stilte in vieringen (met kinderen) betekent niet dat kinderen niet meer mogen 'storen'. Het betekent ontdekken dat God spreekt in de stilte van ons hart. Een korte impuls kan helpen (bijv. een eenvoudig en herhaald gezongen refrein). Goede stiltemomenten zijn: tijdens het openingsgebed, na de preek, voor of na de communie.

⁸ ICLZ, *Evangelieboek voor vieringen met kinderen met lectionarium voor de eerste heilige communie*, Licap-Brussel, 2011.

- **Geloofsbelijdenis:** in gewone vieringen kan je de gewone nemen (kinderen hoeven niet perse mee te doen, dat hebben ze bij hun doopsel ook niet gedaan), bij de eerste communieviering een geloofsbelijdenis in vraag- en antwoordvorm (de kinderen en allen zeggen of zingen dan 'ja, ik geloof!').
- **Voorbede.** Niet 6 beden door 6 verschillende kinderen: voornaamste is dat we kunnen bidden, afleiding is lastig dan. De voorbede gaat in de eerste plaats over onszelf: ook hier is de liturgie leermeester.

4) *Dienst van de Eucharistie*

- Vaak is de woorddienst overbeladen en de dienst van de eucharistie daarentegen erg dunnetjes. Toch zitten ook in wat nu gaat gebeuren grote kansen.
- **Aanbrengen van de gaven** naar het altaar: kinderen, maar bijv. ook een volwassene (met wie de andere volwassenen zich kunnen identificeren). De gaven zijn: brood en (de beker met) wijn. Kaarsen en bloemen om de tafel te versieren kunnen mee naar voor komen, maar ze mogen op het altaar de gaven niet onzichtbaar maken. Ook knutselwerkjes e.d. kunnen de aandacht afleiden van de eigenlijke gaven (brood en wijn) en komen alleszins voor het altaar. Van groot belang is ook hoe het gebeurt. Een detail dat bijv. een verschil maakt: de gaven, de kaarsen bij het aanbrengen niet 'dragen', maar wat hoger tillen, voor zich uit.
- Het **grote dankgebed** voor kinderen/jongeren (canon VIII, IX, X). Dit rustig en biddend doen is een uitdaging voor de voorganger. Ook hier geldt: zo veel mogelijk de gebaren voor zich laten spreken. De gezongen acclamaties tussendoor zijn een *must!*
- **Communieritus:** de kinderen in een kring rond het altaar, die liefst niet gesloten is naar de gemeenschap toe, tenzij er erg veel kinderen zijn.
- **Onze Vader:** best zeggen. Het is het gebed van *alle* gedoopten. Altijd wanneer er samen gebeden wordt: tempo omlaag, zeker waar de gemeenschap iets mee 'zegt'.
- De kinderen kunnen **de vrede** van Jezus in de kerk brengen. Maar het heeft ook maar zin als we weten en durven zeggen dat dit het geschenk is van Jezus' vrede.
- Na de communie niet weer opnieuw een tekst, maar een kort dankgebed door een kind: Jezus is nu bij ons gekomen. Ongekunsteld en kort, zoals alle teksten in de liturgie moeten zijn.

5) *Slotritus*

- Evt. een speciale gebedskaart uitdelen (bijv. in de sterke tijden van het liturgisch jaar), die een link kan leggen tussen de parochiekerk en de huisliturgie.
- Hopelijk is er nog kans tot **ontmoeting** met mensen van de parochie.

8. Een voorbeeld (zie bijlage: 'Voorbeeld van een parochiale viering van de eerste communie')